

A FELNÖTT KÖTÖDÉS ÚJ TÍPUSAI?

EREDMÉNYEK A KÖTÖDÉSI STÍLUS KÉRDŐÍV (ASQ-H) MAGYAR VÁLTOZATÁVAL

HÁMORI Eszter¹

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Fejlődés- és Klinikai Gyermeklélektan Tanszék

hamori.eszter@btk.ppke.hu

DANKHÁZINÉ HAJTMAN Edit

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Személyiség- és Klinikai Pszichológia Tanszék

hajtman.edit@btk.ppke.hu

URBÁN Szabolcs

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Személyiség- és Klinikai Pszichológia Tanszék

urban.szabolcs@btk.ppke.hu

MARTOS Tamás²

Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet, Szegedi Tudományegyetem,

Pszichológiai Intézet

tamas.martos@psy.u-szeged.hu

KÉZDY Anikó

Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Pszichológia Tanszék

HORVÁTH-SZABÓ Katalin

Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Pszichológia Tanszék

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér és célkitűzések: A felnőtt kötődés *Biztonságos*, *Elutasító*, *Félelemteli* és *Elárasztott* típusait a többdimenziós kérdőívek, így az ASQ (Feeney et al., 1994) is sikeresen azonosították. A többdimenziós eljárások azonban két fő problémával küzdenek: a kötődési biztonság aránya a csecsemőkorhoz képest meglepően alacsony a felnőtt normatív populációkban, és az elkülönülő faktorok szerepe ellentmondásos a kötődés típusainak alakításában. Az ASQ magyar adaptálásakor (Hámori et al., 2016) kapott eredményünk igazolta, hogy (1) a kérdőív tartalmaz a *Kötődés* fődimenziójától elkülönülő faktorokat és (2) az ASQ-H skálái szenzitívek az életkorra és a párkapcsolati tapasztalatokra. Feltételeztük ezért, hogy szerepük a kötődési

^{1, 2} A tanulmány létrejöttét az OTKA F68374 sz. (vezető kutató: Hámori Eszter) és az OTKA PD 105685 sz. (vezető kutató: Martos Tamás) pályázatai támogatták.

típusok alakításában komplexebb lehet, mint ahogy azt a korábbi, az életkor és a párkapcsolati tapasztalatok szerepét nem vizsgáló kutatások gondolták. *Módszer:* Az ASQ magyar adaptálásakor kapott adatokon (n = 1172) k középpontú klaszteranalízist végeztünk az ASQ eredeti és magyar változatának skáláival. Diszkriminanciaanalízissel vizsgáltuk a skálák szerepét a kötődéstípusok alakításában. *Eredmények:* az ASQ eredeti skáláival azonosítottuk a négy fő kötődési típust, és alacsony biztonságos arányt találtunk. Ezzel szemben az ASQ-H skálái a várt 55% körüli biztonságos arányt és a Biztonságos csoport két altípusát hozták létre. Az elkülönülő faktorok hozzájárultak az egyéni különbségekhez és a kötődési típusok differenciáltabb osztályozásához. *Következtetések:* az ASQ-H életkor és párkapcsolati tapasztalat szempontjából reprezentatív mintán kialakított dimenziói jobban differenciálnak a felnőtt kötődés típusai között, mint az ASQ eredeti skálái, és a kötődési biztonság mintán belüli eloszlásának reálisabb arányát eredményezik.

Kulcsszavak: Kötődési Stílus Kérdőíve, ASQ-H, felnőtt kötődés új típusai, biztonság függőségigénnyel, biztonság függetlenségigénnyel.

BEVEZETÉS

Bowlby (1969) kötődésemélete a csecsemő és a gondozója között kialakuló speciális érzelmi kötelék természetét új megvilágításba helyezte az etológiai kerettel. A korai interakciók sajátosságait leképező *belső munkamodell* fogalma és a csecsemőkorai viselkedés Ainsworth és munkatársai (1978) által megfigyelt egyéni különbségei – a *Biztonságos*, a *Szorongó-elkerülő* és a *Szorongó-ambivalens* kötődési mintázat – a két legtermékenyebb koncepció lett a felnőttkötődés-kutatásokban, és ezen belül is a kötődés típusainak keresésében. Annak ellenére, hogy az elmélet a csecsemőkorra fókuszált, Bowlby vallotta, hogy a kötődés az emberi kapcsolatokat az életút végéig kíséri az egyéni fejlődés során. Klinikai megfigyelései alapján feltételezte, hogy a kötődés három funkciója – a *Közelség keresése* aggodalom- vagy veszélyhelyzetben; a *Biztonságos menedék*, azaz a másokra támaszkodás betegség, fáradtság vagy tanácsstalanság esetén; és a *Biztonságos bázis*, ahonnan az autonómia bontakozása indulhat – a felnőttkori partnerkapcsolatok működését

is alapjaiban hatja át. Bowlby (1980) szerint a belső munkamodell mint az egyénre jellemző kognitív struktúra stabil marad az életkorral, ugyanakkor dinamikus működésmódjával rugalmasan alkalmazkodik az újabb fejlődési szakaszok kihívásaihoz, miközben beépíti az egyre bővülő kapcsolati tapasztalatokat. A kötődési rendszer szerkezete is összetettebb lesz felnőttkorban: kiegészül a partnerek közötti kölcsönös gondoskodással és a szexualitással. A felnőtt kötődés kutatásai változatosan építették be ezeket a szempontokat modelljeikbe és alakították ki azokat a mérőeszközöket, amelyekkel a felnőtt kötődés típusait keresték (Hámori, 2015).

A felnőtt kötődés típusai: a belső munkamodell koncepciója

A felnőtt kötődés mérésének két úttörő irányzata, bár egymástól eltérő módszertani háttérből indult, mégis közös volt abban, hogy a kötődés sajátosságait az *ainsworthi tipológia* mintájára határozta meg és Bowlby koncepciójából átvette a *munkamodell stabilitásáról* szóló elképzelést. Ainsworth tanítványai, Mary Main és munkatársai (1985) az

1. táblázat. Bartholomew és Horowitz (1991) négykategóriás modellen alapuló kényszerválasztásos kérdőíve

	Önmagáról alkotott modell és a <i>szorongás</i>	
	Pozitív modell önmagáról Alacsony szorongás	Negatív modell önmagáról Magas szorongás
Pozitív modell a másiktól + Alacsony elkerülés	Biztonságos Érzelmileg könnyen kerülök közel másokhoz, kényelmes számomra, ha másoktól függök vagy ők függenek tőlem, nem aggódom, hogy egyedül maradok, vagy mások nem fogadnak el engem.	Elárasztott Mély intimitásra törekszem másokkal, de úgy látom, hogy mások vonakodnak olyan közel kerülni hozzám, mint amennyire én szeretném. Közeli kapcsolatok nélkül nem érzem jól magam, de néha aggódom amiatt, hogy mások nem értékelnék engem annyira, mint én őket.
Negatív modell a másiktól + Magas elkerülés	Elutasító Közeli kapcsolatok nélkül is jól érzem magam. Nagyon fontos, hogy függetlennek és önállóknak érzem magam, és jobban szeretem, ha nem függök másoktól, és mások se függenek tőlem.	Félelemteli Kényelmetlenül érzem magam, ha közel kerülök másokhoz. Szeretnék közeli kapcsolatokat, de nehezen bízom meg másokban, vagy nehezen függök tőlük. Aggódom, hogy megsérülhetek, ha túl közel engedek magamhoz másokat.

Táblázat forrása: Bartholomew és Horowitz, 1991, 234.

általuk kidolgozott klinikai megközelítésű Felnőtt Kötődési Interjúval a kora gyermekkori kötődési élmények elbeszéléseit elemezték, és a munkamodell nem tudatos, dinamikus aspektusaira következtettek. Biztonságos kategóriába sorolták azokat, akik a kötődési emlékeikről érzelmileg feldolgozott, *autonóm* módon számoltak be. Az Elkerülőknél a kötődési élményekkel kapcsolatos érzelmek *elutasítása*, a Szorongó/ambivalenseknél az ellentétes érzelmekkel való *elárasztottság* volt jellemző.

A másik irányzat, a személyiségpszichológiai megközelítés szintén az ainsworthi tipológiából és a munkamodell stabilitásából indult ki, de nem a dinamikus aspektusokat kereste. Hazan és Shaver (1987) feltételezték, hogy a kötődési típus, mint egyfajta személyiségvonás, jól definiálható az egyén személyiségstruktúrájában és vezérli viselkedését a romantikus kapcsolataiban is. Háromkategóriás kényszerválasztásos kérdőívükben az Ainsworth által megfigyelt *Biztonságos*,

Elkerülő és *Szorongó-ambivalens* csecsemőkori viselkedésekkel analóg leírásokat fogalmaztak meg. Személyeiknek ki kellett választaniuk azt, amelyik szerintük leginkább jellemezte párkapcsolati kötődésük tipikus viselkedéseit, attitűdjeit és érzelmeit. Az első tapasztalatok alapján a háromkategóriás modell túl egyszerűnek bizonyult: a típusokra vonatkozó leírások nem fedték le az egyénre jellemző változatosságot, emiatt megbízhatatlan lett a kategóriákba való önbesorolás. Bartholomew és Horowitz (1991) e tapasztalatok nyomán fejlesztették tovább a modellt négykategóriássá, melyben elkülönítették az elkerülő kötődés két típusát, az *Elutasítót* és a *Félelemtelit*. Elméleti modelljük Hazan és Shaver modelljéhez képest összetettebb volt, mert Bowlby (1969) nyomán a munkamodellben rejlő én és a másik, valamint a velük kapcsolatban átélt szorongás, illetve bizalom érzéseinek kombinációi alapján fogalmazták meg a négy típusra jellemző állításait (1. táblázat).

Modelljük fontos újítása volt az elkerülő kötődés két típusának háttérben feltételezett dinamikus szerveződés elkülönítése. Eszerint az *Elutasító* személyt a pozitív önértékelés védekező fenntartása motiválja, míg a szintén elkerülő *Félelemteli* személyt a partnertől várt elutasítás tudatos félelme vezérli. A megfigyelhető viselkedés szintjén mindkét csoport kerüli a partnerrel az intimitást, de távolságtartásukat egymástól gyökeresen eltérő tapasztalatok és élmények motiválják. Modelljük két okból is fontos mérföldkő volt a felnőtt kötődési típusok kérdőíves kutatásaiban. Egyrészt rávilágított, hogy a főbb típusok alcsoportokra bonthatók; másrészt, hogy az alcsoportok háttérben egymástól eltérő dinamikai motívumoknak lehet szerepe. Az első biztató eredményeket követően a kutatások jelentős része továbbra is ellentmondásos eredményeket kapott a kényszerválasztásos kérdőívekkel. A kérdőívvel és interjúmódszerrel megállapított kötődési típus sok esetben eltérő volt egyazon személynél (Bartholomew és Shaver, 1998; Bernier és Matte-Gagné, 2011), és csak az önmagukat biztonságosnak valló egyéneknél találtak szoros összefüggést a kötődés és az élet más területei között. Az *Elkerülő* és az *Ambivalens* kötődési kategóriák gyengén, vagy nem konzisztensen jósolták be például a személy párkapcsolati elégedettségét és konfliktusmegoldási módjait (Feeney és Noller, 1996).

A felnőtt kötődés természete: típusok vagy dimenziók?

A felnőtt kötődés természetének vizsgálata épp annak komplexitása miatt állította kihívás elé a kérdőíves eljárásokkal dolgozó kutatókat. A kényszerválasztásos kérdőívek részletezettségre törekvésük ellenére sem tudták feloldani a módszerből fakadó két fő

problémát: (1) a személynek akkor is választania kellett, ha önmagát több kategóriába is besorolta volna, vagy ha egyik kategóriát sem érezte kimerítőnek magára nézve. (2) A kötődés tudatosan hozzáférhető vélekedései és tapasztalatai sok esetben gyökeresen ellentmondtak annak, ahogyan a személy valóban viselkedett a kötődést hívó helyzetekben. Mindez kérdésessé tette, hogy a kényszerválasztásos kérdőívek képesek megragadni a belső munkamodell dinamikus természetét, annak nem tudatos mechanizmusaival együtt. Bartholomew (1990) mutatott rá elsőként, hogy a kötődési típusokat leíró közös terminológia ellenére a Felnőtt Kötődési Interjú és a kényszerválasztásos kérdőívek a *kötődés eltérő rétegeit ragadják meg*. A munkamodell dinamikus természetében rejlik, hogy csak bizonyos szintje hozzáférhető a tudatosság számára. A Felnőtt Kötődési Interjú az elbeszélések sajátosságainak elemzésével képes megragadni a nem tudatos dinamikus aspektusokat. Ezzel szemben az önbeszámolás módszerekben a személy csak azokról az érzelmekről és attitűdökről tud vélekedni, amelyek felismerhetőek számára. A tudatos vélekedés pedig sok esetben épp a munkamodellben rejlő tudattalan védekezések, valamint a válaszadási beállítódás révén torzulhat (Bartholomew és Shaver, 1998).

További felismerés volt, hogy a munkamodell sokkal összetettebb annál, hogy csupán az én és a másik, valamint a pozitív és a negatív tapasztalatok kombinációival létrehozott kategóriákkal lehetne jellemezni. Bowlby (1980) elképzelése szerint a munkamodell általános tapasztalati sémáiban az egyénre jellemző specifikus kapcsolati élmények, érzelmek, várankozások sűrűsödnek, amelyek folyamatosan bővülő rétegeket és kapcsolati dimenziókat hoznak létre a mun-

kamodell struktúrájában. A munkamodell dinamikus működését eszerint sokkal jobban írja le egy többdimenziós komplex struktúra, mint egy viszonylag statikusnak elképzelt, az általánosított tapasztalatokat egyetlen sémába sűrítő reprezentáció. A többdimenziós struktúra, annak tudatos és tudattalan rétegeivel együtt, számos módon és szempont alapján alakíthatja az egyéni különbségekre jellemző változatosságot is.

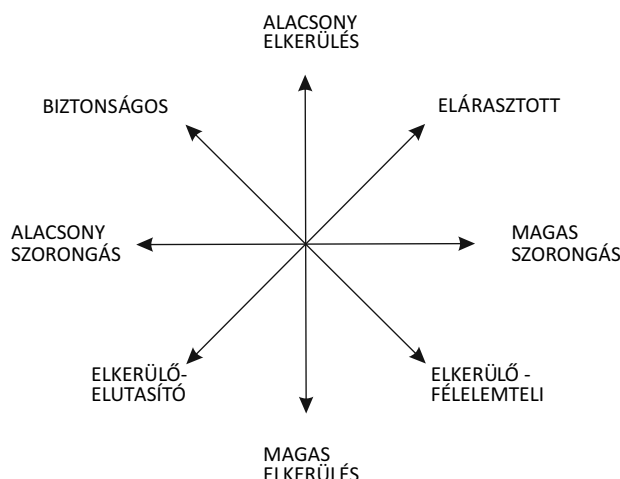
A kérdés, hogy a kötődés típusokban vagy dimenziókban képzelhető el, már Ainsworthöt is foglalkoztatta az Idegen Helyzetben megfigyelt csecsemőkori viselkedések kategorizációs törekvésekor. Bár igyekezett tipikus mintázatokat felrajzolni, mégis óvatosságra intett azzal kapcsolatban, hogy a típusok megbízhatóan tükröznék a viselkedésben tapasztalható egyéni változatosságot. Emellett elismerte, hogy a kötődési viselkedés több dimenzióból álló mintázatainak kategorizálása megkönnyíti a kötődés operacionalizálását és más tényezőkkel való összefüggésének keresését (Ainsworth et al., 1978). A kérdőíves eljárások fejlődésében is megfigyelhetjük a szemléletváltást a dimenzionális modellben gondolkodás felé. Fontos lépést jelentett a több tételből álló és a Likert-típusú skálázást alkalmazó kérdőívek bevezetése, amelyek a kötődési biztonságra, az elkerülésre és az ambivalenciára többfajta állítást fogalmaztak meg és a személyek eldönthették, milyen fokban érzik önmagukra jellemzőnek azokat. Ez a módszertani újítás nemcsak az egyéni különbségek változatosságának mérését tette lehetővé, hanem a faktoranalitikus eljárások alkalmazásával és a klaszteranalízis bevezetésével megindult a kötődési típusok háttérben feltételezett látens dimenziók keresése. Fő kérdéssé vált, hogy hány dimenzióval lehet a kötődési típusok összetételét megbízhatóan jellemezni, és mely faktorok

játszhatják a fő szerepet az egyes típusok alakításában (Fraley és Shaver, 2000). A többdimenziós kérdőívekben szereplő tételkészletek és a háttérükben húzódó kötődéskonceptciók változatossága miatt azonban szinte lehetetlen volt ebben a kérdésben egyezsége jutni.

A kötődési típusokat meghatározó két fő dimenzió: a Szorongás és az Elkerülés

Brennan, Clark és Shaver (1998) a kérdés vizsgálatára az addig rendelkezésre álló összes dimenzionális kérdőív tételeinek összevont faktorelemzését végezték el és két fő faktort azonosítottak: a *Szorongást* és az *Elkerülést*. A *Szorongáshoz* a partner elutasításától való félelemre, az *Elkerüléshez* a közelség, intimitás és függőség elutasítására vonatkozó tételek csoportosultak minden kérdőívben. A két fő dimenzió klaszteranalízissel létrehozott kombinációi a Bartholomew és Horowitz- (1991) féle négy kötődési típust hozták létre minden kérdőívben (1. ábra). A Szorongás és az Elkerülés alacsony értéke a *Biztonságos*, magas értéke a *Félelemtel* személyekre volt jellemző. Az *Elutasító* személyeket a partnerkapcsolataikban a magas elkerülés és alacsony szorongás, míg az *Elárasztott* személyeket magas szorongás és alacsony elkerülés jellemezte. A kötődési típusok fenti módon és modellben történő meghatározása a kérdőíves eljárásokban napjainkig a legelterjedtebb módszer maradt (Roisman, 2009).

Fraley és Shaver (2000) a fenti eredményre támaszkodva úgy vélték, hogy a felnőtt kötődés sajátosságai a kétdimenziós modellben ragadhatók meg leginkább. Ugyanakkor óva intettek attól, hogy a felnőtt kötődés típusai leegyszerűsíthetők lennének a két dimenzió kombinációira. Szerintük a *Szorongás* és az *Elkerülés* együttes működése, kölcsönhatásai

1. ábra. A kötődési típusok a Szorongás és az Elkerülés dimenziók mentén
(Ábra forrása: Fraley és Shaver, 2000, 145.)

és dinamikája az ún. „viselkedéses kontroll rendszer modellben” (143.) jobban informálható az egyén tényleges kötődési stílusáról, mint a belső munkamodell tipizálását kereső elképzelések. A két dimenzió elegendő lehet ahhoz, hogy a kötődési viselkedésben megjelenő egyéni különbségeket és változatosságot felmérhesse, de nem tud bővebb információkat adni a belső munkamodell rétegzettségéről és dinamikájáról. Ráadásul a munkamodell összetettségében rejlik, hogy az emberek önmagukról és másokról alkotott vélekedésének egy része fakad csupán a kötődési tapasztalatokból, más része más típusú kapcsolati reprezentációkból tevődik össze, ami a kérdőívek tételeinek összetételében nem jelenik meg kimerítően.

A kritikák számos olyan vizsgálatot inspiráltak, amelyek a skálák pszichometriai sajátosságainak, vagy tartalmi összetételének javításával igyekeztek feloldani a problémát (Fraley, Waller és Brennan, 2000). Ilyen volt például Brennan és munkatársai (1998) Közvetlen Kapcsolatok Élménye kérdőíve, az ECR, a Griffin és Bartholomew- (1994) féle Kapcsolati Stílus Kérdőív, az RSQ, valamint Collins és Read (1990) Felnőtt Kötődési Skálája, az AAS is, amelyek egymástól részben

eltérő tételkészleteket alakítottak ki. Eltérésük ellenére legfontosabb közös jellemzőjük maradt, hogy a tételek a személyek romantikus kapcsolataira kérdeztek rá. Ez beszűkítette a lehetőségeket, mert a kötődés vizsgálata csak bizonyos életkorra és kapcsolati tapasztalatokra terjedhetett ki. A dimenzióanalízis kérdőívek sorában éppen ezért számított úttörőnek a Feeney és munkatársai (1994) által kidolgozott Kötődési Stílus Kérdőíve, az ASQ.

Romantikus kötődés vagy általános munkamodell?

Az ASQ azért érdemel külön figyelmet, mert a szerzők a tételeket úgy alakították ki, hogy azok párkapcsolati tapasztalatokkal még nem rendelkező fiatalok számára is értelmezhetőek legyenek. Bowlby (1988/2009) fejlődési modelljével összhangban feltételezték, hogy a belső munkamodell módosíthatják a későbbi kapcsolati tapasztalatok, így a partnerkapcsolatok is. Szerintük a romantikus kapcsolatokra kialakított kérdőívek feltehetően olyan munkamodell vizsgálatnak, amely már kiegészült a párkapcsolati tapasztalatokkal. Kérdésük volt, hogy milyen dimenziókból tevődhetnek össze a kötődési típusok akkor,

amikor a kötődés funkciói még nem helyeződtek át a romantikus partnerre. Azaz, amikor az egyén még nem lépett abba az életszakaszba, amikor a párkapcsolati tapasztalatok befolyásolhatnák a belső munkamodell át-szerveződését.

Bowlbyval összhangban feltételezték azt is, hogy fiatal felnőttkorban olyan egyéb szükségletek is hozzájárulhatnak a kötődés átszerveződéséhez, amelyek a korábbi életszakaszokban még nem fonódhattak össze azzal. A kérdőív kialakításakor ezért olyan tételket is bevezettek, amelyek az egészséges és a túlzott függőség, az önállóságra törekvés, a teljesítménymotiváció, az elismerés iránti igény és a szociális szorongás témaköreiben fogalmaztak meg állításokat. A tételcsoportok tartalmának kialakításakor Bartholomew és Horowitz (1991) négykategóriás modelljében gondolkodtak, amely a belső munkamodellben rejlő pozitív és negatív tapasztalatokat az én és a másik vonatkozásában egyaránt figyelembe veszi (1. táblázat). Emellett Brennan és munkatársai (1998) kétdimenziós modelljére alapoztak, amely a *Szorongás* és az *Elkerülés* mentén rendezte csoportokba az egyes tételket és a két dimenzió segítségével sorolja be az egyéneket a négy fő kötődési kategória valamelyikébe (1. ábra). Az így kialakított komplex elméleti háttérrel nyugvó kérdőívet 470 19–21 éves ausztrál egyetemista bevonásával mérték be. A 40 tétel végzett feltáró faktoranalízissel öt faktort definiáltak: *A kapcsolat mint másodlagos tényező a teljesítménnyel szemben* (Relationship as Secondary to Achievement, RS), *Elismerés iránti szükséglet* (Need for Approval, NA), *Közelség kellemetlen megélése* (Discomfort with Closeness, DC), *Túlzott foglalkozás a kapcsolatokkal* (Preoccupation with Relationships, PR) és *Biztonság a kapcsolatokban* (Confidence in Relations, CR).

Hasonlóan más többdimenziós kérdőívekhez, az ASQ öt skálája is az *Elkerülés* és a *Szorongás* főfaktorai alá rendeződött. A Közelség kellemetlen megélése és a Kapcsolat mint másodlagos tényező az *Elkerülés*hez; az Elismerés iránti szükséglet, a Túlzott foglalkozás a kapcsolatokkal és a Biztonság a kapcsolatokban (negatív előjellel) a *Szorongás* főfaktorhoz csoportosult. Az öt skála átlagával végzett klaszteranalízis a Bartholomew-féle négy kötődési típust hozta létre (1. ábra), melyek eloszlási aránya közelített más kérdőíves kutatások hasonló eredményeihez: a személyek nagyjából 40%-a *Biztonságos*, 23%-a *Elárasztott (Szorongó-ambivalens)*, 25%-a *Elutasító* és 12%-a *Félelemteli* lett.

Problémák a kötődési típusok kérdőíves meghatározásával

A klaszterelemzés bevezetése alkalmasnak tűnt a kötődési típusok meghatározására. Ugyanakkor több módszertani kihívással is szembesültek a kutatók. A legfőbb kérdés volt, hogy a felnőtt kötődés kérdőíves vizsgálataiban miért alacsonyabb a biztonságos kötődés aránya a csecsemőkori eredményekhez képest. Az Idegen Helyzettel csecsemőkori világszerte 65% körüli biztonságos arányt találtak normatív mintáknál, ezzel szemben felnőttkorban csak a Felnőtt Kötődési Interjúval és a kényszerválasztásos kérdőívekkel értek el ehhez közelítő arányt (Feeney és Noller, 1996). A többdimenziós kérdőívekkel a biztonságos kötődés 35–50%-os előfordulású volt, és az 50%-ot néhány kivételtől eltekintve kevés vizsgálat haladta meg (Crowell et al., 1999; Nagy, 2005). A kutatók egyik tábor a életkori sajátosságokkal magyarázta az arányok eltolódását, mások viszont a módszertani problémákban, így például a klaszteranalízis korlátaiban és az elkülönülő vagy kilógó faktorok jelenségében keresték a választ.

A kilógó faktorok problémája a kötődési típusok meghatározásában

A többdimenziós kérdőívek kilógó faktorainak problémájára először Collins (1996) hívta fel a figyelmet. Kérdőívében, az AAS-ben bizonyos tételcsoportok határozottan elkülönültek más faktoroktól, ugyanakkor a klaszteranalízis során változatosan, vagy egyáltalán nem játszottak szerepet egy-egy kötődési típus alakításában. Az AAS-ben a *Közelség*-nek, míg a Griffin és Bartholomew- (1994) féle RSQ-ban a *Kapcsolatra vágyás*nak nevezett faktor szerepe volt értelmezhetetlen a kötődési típusok összetételében. Csóka és munkatársai (2007) az RSQ magyar adaptálása során kapott hasonló eredményüket kiemelten érdekesnek tartják, mivel annak ellenére, hogy a *Kapcsolat* faktor tartalma a közelség keresése (például „teljesen meghitt, bensőséges érzelmi kapcsolatokra vágyom”, 340.), mégis elkülönült a kötődés *Függetlenség* és *Aggodalmaskodás* skáláitól, amelyeken elért értékek viszont döntőek voltak abban, hogy a személy melyik kötődési típusba került. Véleményük szerint ez azt jelenthette, hogy a kapcsolatra vágyás nincs közvetlen összefüggésben a kötődési rendszerrel. Az elkülönülő faktorok kötődésben játszott szerepéről máig vita folyik a szakirodalomban. Bizonyos tanulmányokban ezeket a faktorokat, illetve a faktorba nem illeszkedő tételeket kötődési tematikájuk ellenére elkülönítik, és nem vonják be a klaszterelemzésbe. Más tanulmányok bevonják ugyan, de változatoságuk miatt nem tudják értelmezni a kötődéseméleti koncepción belül (Fraley és Shaver, 2000).

Kilógó faktorok az ASQ-ban

Feeney és munkatársai (1994) nem számoltak be kilógó faktorokról az ASQ-val végzett vizsgálataikban, bár a kérdőív 40 tétele közül

nem mind korrelált erősen a *Szorongás* és az *Elkerülés* főfaktorokkal. A CR, a DC és az RS skáláknak csupán 16 tétele mutatott erős kapcsolatot az *Elkerüléssel* és a CR, NA és PR skálák csupán 13 tétele a *Szorongással*. A maradék 11 tétel némelyike elkülönült, vagy változatos viszonyban állt vagy egyik, vagy mindkét főfaktorral. Ezért feltételezték, hogy a 11 tétel szerepe a kötődés látens dimenzióinak alakításában változatos lehet (Karantzas et al., 2010). Sajnos nem publikálták, hogy mely tételekről van szó, és azt sem, hogy mit gondolnak ezek szerepéről a kötődés típusainak alakításában.

Az ASQ magyar változatának kialakításakor szintén azonosítottunk a kötődési rendszertől elkülönülő faktorokat (lásd jelen lapszámban: Hámori et al., 2016 tanulmányát). A magyar adatok feltáró faktorelemzésekor az eredeti skáláktól részben eltérőket kaptunk. Ezeket a tételek tartalma alapján a következőképpen neveztük el: *Kapcsolatok fontossága az én szempontjából* (KFÉ, 13 tétel), *Ambivalencia, távolítás, önleértékelés* (ATÖ, 9 tétel), *Önérvényesítés a kapcsolatokkal szemben* (ÖV, 5 tétel) és *Függés, függetlenség* (FF, 3 tétel). Egyedül a *Biztonság a kapcsolatokban* (BK, 10 tétel) összetétele volt közel azonos Feeney és munkatársai hasonló nevű skálájával. Az ASQ magyar változatának skáláin végzett főkomponens-analízis egy dimenzióba rendezte a kötődési rendszerrel egyértelmű kapcsolatban álló skálákat (*Kötődés főfaktor*: BK, KFÉ, ATÖ) és elkülönítette a *Függés, függetlenség* (FF), valamint az *Önérvényesítés a kapcsolatokkal szemben* (ÖV) skálákat (*Önérvényesítés, függetlenség főfaktor*).

A magyar változattal kapott főfaktorok elméletileg tükrözhetnék a Brennan és munkatársai (1998) által feltárt két fő dimenziót, a *Szorongást* és az *Elkerülést*, mivel a BK,

a KFÉ és az ATÖ tartalmazzák a *Szorongás*-hoz, míg az ÖV és az FF az *Elkerülés*hez Feeney és munkatársai eredményei alapján tartozó tételeket. A magyar változat azonban ennél összetettebb szerkezetet tükröz: a *Kötődés* fődimenzió skálái tartalmazzák az elkerülés tételeket, míg az *Önérvényesítés, függetlenség* fődimenzió csak bizonyos elkerülés tételeket von egy csoportba, amelyek tartalma inkább az önmegvalósítást helyezi középpontba.

A magyar változattal kapott két fődimenzió elkülönülése alapján feltételeztük, hogy az önérvényesítés, valamint a függőség vs. függetlenség igénye nem feltétlenül elkerülésként jelenik meg az egyén kötődési rendszerében, hanem életkor-specifikus szükségletként a kötődési rendszertől függetlenül is megjelenhet, bár azzal kölcsönhatásba kerülhet. Kíváncsiak voltunk ezért arra, hogy lehet-e szerepük ezeknek a dimenzióknak a kötődési típusok alakításában, és ha igen, hogyan lehet azt értelmezni az ASQ kínálta elméleti keretben.

CÉLKITŰZÉS ÉS HIPOTÉZISEK

1. Az ASQ eredeti skáláinak (CR, DC, RS, NA, PR) klaszteranalízisével a Bartholomew és Horowitz- (1991) féle kötődési típusok Feeney és munkatársai (1994) eredményeihez hasonló eloszlását várjuk.
2. Feltételezzük azonban, hogy a magyar változat (ASQ-H) skáláival (BK, KFÉ, ATÖ, ÖV, FF) végzett klaszteranalízis módosíthatja a kötődési típusok arányát ugyanazon mintán belül.
3. Az ASQ magyar adaptálásakor kapott eredményünk rávilágított, hogy a *Kötődés* fődimenziótól elkülönülő skálák (ÖV, FF) értékei változatosak lehetnek az életkor és

párkapcsolati tapasztalatok függvényében (lásd Hámori et al., 2016, jelen lapszámban). Bowlby (1980, 1988/2009) fejlődési modelljével összhangban feltételezzük ezért, hogy a kötődési mintázattal való összefonódásuk is komplexebb lehet, mint ahogy azt a korábbi, az életkor és a párkapcsolati tapasztalatok szerepét nem vizsgáló kutatások gondolták.

4. Várakozásunk szerint ezek az elkülönülő faktorok szerepet játszhatnak az egyéni különbségek alakításában és hozzájárulhatnak a kötődési típusok differenciáltabb osztályozásához. Egy ilyen eredmény finomíthatná eddigi feltevéseinket a dimenzionális kérdőívek használhatóságáról a kötődési típusok összetételének megismerésében.

ELJÁRÁS ÉS MÓDSZEREK

Résztevők

Az ASQ magyar adaptálásakor 1172 fős, életkor és párkapcsolati tapasztalat hosszúsága szempontjából reprezentatív mintán elemeztük a kérdőív pszichometriai sajátosságait (lásd Hámori et al., uo.). A kötődési típusok vizsgálatához is ezeket az adatokat használtuk fel. 369 férfi (átlagéletkor 25,71 év, szórási 10,6) és 805 nő (átlagéletkor 24,58 év, szórási 9,2) töltötte ki a kérdőívet. A legfiatalabb kitöltő 14, a legidősebb 85 éves volt (a teljes minta életkori átlaga 24,93 év, szórási 9,67). Négy életkori övezetben vontunk be személyeket: Középiszkolás (14–19 év, $n = 267$), egyetemista/fiatal felnőtt (19–25 év, $n = 598$), felnőtt (26–41 év, $n = 225$) és középkorú, illetve időskorú (42–60 év és 60 év fölött, $n = 91$). Minden kitöltő esetében adatokat gyűjtöttünk a párkapcsolati tapasztalat hosszáról. Ennek alapján 5 csoportba soroltuk

2. táblázat. Az ASQ öt skálájának átlagértékei és szórásai a négy kötődési típusban, a magyar vizsgálatban

Kötődési típusok	Biztonságos		Félelemteli		Elutasító		Elárasztott	
	n = 437		n = 161		n = 170		n = 407	
Az ASQ skálái	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Biztonság a kapcsolatokban (CR)	4,84	0,50	3,32	0,77	4,06	0,69	4,20	0,50
Közelség kellemetlen megélése (DC)	2,69	0,52	4,09	0,75	3,71	0,56	3,54	0,49
Elismerés iránti szükséglet (NA)	2,60	0,54	4,15	0,66	2,54	0,55	3,23	0,56
Túlzott foglalkozás a kapcsolatokkal (PR)	3,12	0,65	4,43	0,70	2,77	0,49	4,03	0,55
A kapcsolat mint másodlagos tényező (RS)	1,92	0,53	3,17	0,90	2,94	0,77	2,39	0,59

Megjegyzés: a minimumérték minden skála esetében 1, a maximumérték 6.

a személyeket: nem volt még kapcsolata, 2 évnél rövidebb, 2–7 évnyi, 7–15 évnyi és 15 évnél hosszabb kapcsolati tapasztalattal bírók. A párkapcsolati tapasztalatok hossza változatosan jellemezte az egyes életkori övezeteket. Ennek pontos leíró adatait az ASQ magyar adaptálásáról írott tanulmányunk tartalmazza (Hámori et al., uott).

Eljárás és statisztikai módszerek

Mivel a magyar vizsgálatban az eredetitől némileg eltérő skálákat kaptunk, ezért az ASQ eredeti, majd magyar változatának (ASQ-H) skáláival is elvégeztük a klaszteranalízist a kötődési típusok meghatározására. Feeney és munkatársaihoz hasonlóan a középpontú klaszteranalízist alkalmaztunk, melynek során az öt skála átlagértékeit vettük klasztering változóknak és a négyklaszteres megoldást választottuk. A magyar változat esetében diszkriminanciaanalízissel vizsgáltuk az öt dimenzió szerepét a kötődési típusok alakításában. Az adatokat az SPSS 20.0 statisztikai programcsomaggal dolgoztuk fel.

EREDMÉNYEK

Kötődési típusok az ASQ eredeti skáláival

Az ASQ eredeti skáláival (CR, DC, RS, NA, PR) végzett klaszteranalízis Feeney és munkatársaihoz hasonló mintázatot eredményezett. A *Biztonságos*, a *Félelemteli*, az *Elutasító* és az *Elárasztott* (Szorongó-ambivalens) csoportok egyértelműen kirajzolódtak. A szerzők által közölt skálaátlagokhoz (Feeney et al., 1994, 141.) hasonló mintázatot kaptunk a magyar mintán is. A 2. táblázatban mutatjuk be az egyes klaszterekre jellemző magyar átlagokat és szórásokat.

Feeney és munkatársainál (1994, 141–142.) a *Biztonságos* csoport átlaga magas volt a CR, és alacsony az összes többi skálán. Az ebbe a csoportba tartozó személyek bízhatnak kapcsolataikban (CR), önértékelésük pozitív (NA), a fontos másokkal való közelség számukra kényelmes (DC), kapcsolataikat fontosnak tartják (RS), és nem rágódnak túl sokat rajtuk (PR). A magyar mintán egyedül a PR értéke tért el enyhén ebben a mintázatban, alacsony helyett közepes átlaggal.

3. táblázat. Az ASQ-H skáláival azonosított négy kötődési típus skálaátlagai és szórásai

Kötődési típusok	Biztonság függőség-igénnyel		Biztonság függetlenség-igénnyel		Elutasító		Ambivalens-félelemteli	
	n = 255		n = 380		n = 168		n = 372	
Az ASQ-H skálái	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Biztonság a kapcsolatokban (BK)	4,65	0,59	4,51	0,49	3,86	0,63	3,58	0,69
Kapcsolatok fontossága az én szempontjából (KFÉ)	3,35	0,71	3,27	0,54	2,82	0,49	4,15	0,52
Ambivalencia, távolítás, önleértékelés (ATÖ)	2,03	0,49	2,01	0,45	2,70	0,66	3,28	0,64
Önérvényesítés a kapcsolatokkal szemben (ÖV)	1,97	0,65	2,06	0,62	3,20	0,87	2,82	0,92
Függés, függetlenség (FF)	2,80	0,59	4,55	0,67	3,16	0,75	4,35	0,94

Megjegyzés: a minimumérték minden skála esetében 1, a maximumérték 6.

A *Félelemteli* csoport átlaga Feeney-ék vizsgálatában alacsony volt a CR, és magas a többi négy skálán. Ezek a személyek nem bíznak sem magukban (CR), sem másban (RS), kényelmetlennek érzik a másokkal való közelséget (DC), sokat szoronganak kapcsolataikban (PR) és amiatt, hogy mások elfogadják-e őket (NA). Ennél a csoportnál a magyar mintázatban a CR átlaga enyhén magasabb, míg a PR átlaga enyhén alacsonyabb volt. Feeney-ék vizsgálatában az *Elárasztott* csoport átlaga magas volt a PR és az NA skálákon, alacsony/közepes a CR, alacsony az RS és közepes a DC skálán. Ezek a személyek sokat szoronganak kapcsolataik és a mások általi elfogadás miatt, a kapcsolatok fontosak számukra, ugyanakkor kényelmetlennek érzik a másokkal való közelséget, és nem bíznak túlságosan sem másokban, sem magukban. A magyar mintán ebben a csoportban a CR átlaga mutatkozott enyhén magasabbnak, és az NA átlaga alacsonyabbnak. Végül, Feeney-ék vizsgálatában az *Elutasító* csoport átlaga magas volt az RS és a DC skálákon, alacsony/közepes a CR, illetve közepes az NA és a PR skálákon. Ezek a személyek

a teljesítményt hangsúlyozzák a kapcsolatok rovására (RS), kényelmetlennek érzik, ha mások közel akarnak kerülni hozzájuk (DC), nem szoronganak túlzottan kapcsolataik (PR) és amiatt, hogy mások hogyan értékelik őket (NA), és kevésbé vagy közepes mértékben bíznak meg másokban (CR). A magyar minta átlagaiban ennél a csoportnál tapasztaltuk a legtöbb eltérést a skálákon: a CR enyhén magasabbnak, az RS és DC pedig alacsonyabbnak mutatkozott Feeney-ék vizsgálatához képest. Összességében, bizonyos skálaátlagok enyhe eltérései mellett a kötődési típusok Feeney és munkatársaihoz hasonló mintázatait kaptuk a magyar mintán is az ASQ öt skálájával.

Kötődési típusok az ASQ-H skáláival

Az ASQ magyar változatának öt skálájával a fenti kötődési típusoktól részben eltérőket kaptunk. A magyar változat (ASQ-H) skáláinak átlagait és szórásait a 3. táblázat tartalmazza.

Az eredeti skálákkal végzett besoroláshoz képest a legnagyobb eltérést abban láttuk,

hogy a *Biztonságos kötődés* két csoportra vált szét. A *Biztonság függőségigénnyel* csoportba tartoztak azok, akikre magas BK, közepes KFÉ, alacsony ATÖ és ÖV, valamint az FF alacsony/közepes átlagértéke volt jellemző. Az ebbe a csoportba tartozó személyek bíznak kapcsolataikban (BK), önértékelésük pozitív, és ebben fontosnak vélik kapcsolataik szerepét (KFÉ). Nem számolnak be ambivalenciáról, elfogadják a másokkal való közelséget (ATÖ), önérvényesítési igényük egyensúlyban van kapcsolati igényükkel (ÖV) és kellemesnek élik meg a másoktól való függőséget (FF). A *Biztonság függetlenségigénnyel* csoportba kerültek azok, akikre szintén a BK magas, a KFÉ közepes, az ATÖ és az ÖV alacsony átlagértéke volt jellemző, ám a *Függés, függetlenség* skálán magas volt az átlaguk. Az előző csoporthoz hasonlóan ezek a személyek bíznak kapcsolataikban (BK), önértékelésük pozitív, és ebben fontosnak vélik kapcsolataik szerepét (KFÉ), kényelmes számukra a másokkal való közelség és nem számolnak be ambivalenciáról (ATÖ), önérvényesítési igényük nem megy a kapcsolatok rovására (ÖV), ugyanakkor magas a függetlenségigényük (FF).

Feeney és munkatársai eredményeihez hasonlóan azonosítottuk az *Elutasító* (elkerülő) csoportot, amelyre a BK közepes, a KFÉ és az ATÖ közepes/alacsony, valamint az FF és az ÖV közepes átlaga volt jellemző. Ezek a személyek közepesen bíznak a kapcsolataikban (BK) és azok fontosságát kevésbé ítélik kiemeltnek az önértékelés szempontjából (KFÉ). Bár önértékelésük nem negatív, de nem is kiemelkedően pozitív (KFÉ, ATÖ). Kapcsolataikban nem számolnak be ambivalenciáról és függőség-, illetve függetlenségigényük (FF) inkább a köztes tartományban mozog. Emellett azonban önérvényesítési igényüket elsődlegesnek ítélik

a kapcsolatokkal szemben (ÖV). Végül, Feeney és munkatársai eredményeivel szemben, ahol az *Elárasztott* és a *Félelemteli* csoportok egyértelműen elkülönültek, a magyar változatban e két kategória egy klaszterbe olvadt össze, létrehozván az *Ambivalens-félelemteli* csoportot. Az ebbe a csoportba tartozó egyénekre a BK és az ATÖ közepes, a KFÉ és az FF magas, valamint az ÖV alacsony/közepes átlaga volt jellemző. Ezek a személyek közepesen bíznak a kapcsolataikban (BK) és ambivalenciát élnek meg azokban (ATÖ), valamint önérvényesítési igényüket kevésbé, vagy csak közepes mértékben helyezik előrébb kapcsolataikkal szemben (ÖV). Kiemelten fontosnak érzik kapcsolataikat az önmeghatározás szempontjából (KFÉ), mégis inkább a függetlenséget (FF) preferálják azokban.

A dimenziók szerepe a kötődési típusok alakításában az ASQ magyar változatában

Megvizsgáltuk, hogy a kötődési típusok összetételét meghatározó dimenziók milyen szerepet játszanak az egyes klaszterek profiljának kialakításában és a klaszterek egymástól való elkülönítésében. Diszkriminanciaanalízist végeztünk, melynek során a klaszterbe tartozást mint csoportosító változót, és az öt skálát mint prediktort definiáltuk. Három szignifikáns diszkriminanciafüggvényt kaptunk (4. táblázat).

Az első diszkriminanciafüggvény, az ATÖ és a BK (ez utóbbi negatív korrelációval) a csoportok közötti variabilitás 61,3%-át magyarázta és a *Biztonság függőségigénnyel*, valamint a *Biztonság függetlenségigénnyel* csoportokat különítette el az *Ambivalens-félelemteli* csoporttól. A második szignifikáns diszkriminatív funkció, az FF, a csoportok közötti variabilitás 28,3%-át magyarázta és

4. táblázat. Diszkriminanciafüggvények struktúramátrixa. A diszkriminatív változók korrelációs együtthatói a standardizált kanonikus diszkriminanciafüggvényekkel

Faktorok	Diszkriminanciafüggvény		
	1	2	3
Ambivalencia, távolítás, ötleértékelés (ATÖ)	0,709*	-0,294	-0,152
Biztonság a kapcsolatokban (BK)	-0,549*	0,079	0,138
Függés-függetlenség (FF)	0,414	0,766*	0,488
Kapcsolatok fontossága az én szempontjából (KFÉ)	0,353	-0,605	0,608*
Önérvényesítés a kapcsolatokkal szemben (ÖV)	0,395	0,125	-0,462*
Magyarázott variancia	61,30%	28,30%	10,30%

Megjegyzés: * A legnagyobb abszolút korreláció a változó és a diszkriminatív funkció között

5. táblázat. A klaszterbe tartozás becslése a diszkriminanciafüggvények alapján

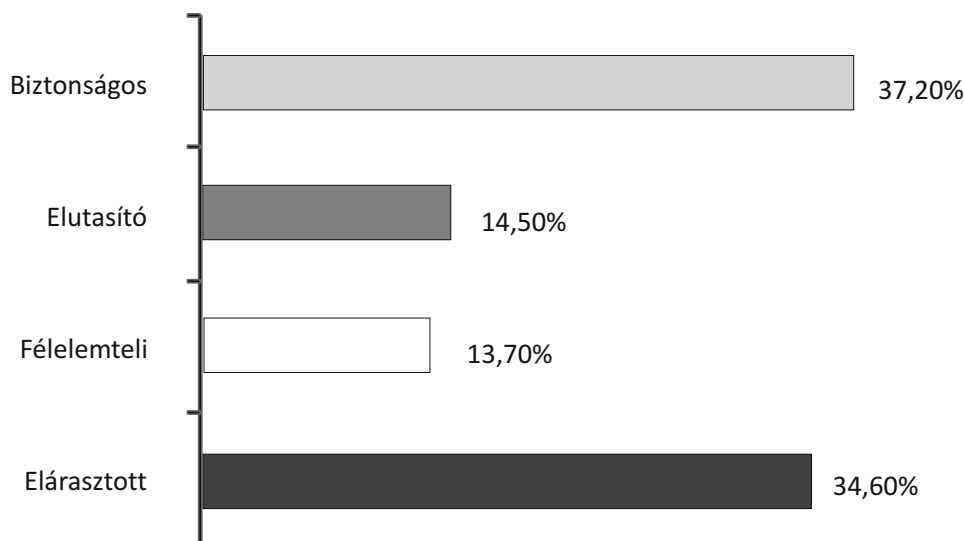
Klaszterek		Becsült besorolás elemszámái az egyes klaszterekben				Korrekt besorolás %-a
		1	2	3	4	
1. Biztonság függőségigénnyel	(n = 255)	254	1			99,6
2. Biztonság függetlenségigénnyel	(n = 380)	27	346	5	2	91,1
3. Elutasító	(n = 168)		7	159	2	94,6
4. Ambivalens-félelemteli	(n = 372)	4	12	21	335	90,1

elkülönítette a *Biztonság függőségigénnyel* csoportot a *Biztonság függetlenségigénnyel* és az *Elutasító* csoporttól. Végül, a harmadik diszkriminatív funkció, a KFÉ és az ÖV (ez utóbbi negatív korrelációval) a csoportok közötti variabilitás 10,3%-át magyarázta, és szignifikánsan különítette el a *Biztonság függetlenségigénnyel* csoportot az *Elutasítótól* és a *Biztonság függőségigénnyel* csoporttól.

A diszkriminanciafüggvények alapján elvégeztük az egyes klaszterbe tartozás becslését. A három szignifikáns diszkriminanciafüggvény együttesen 93,1%-os korrekt besorolást produkált az eredeti klaszterbe tartozást illetően. A korrekt besorolások minden egyes klaszter esetében az igen jónak mondható 90,1% és 99,6% között mozogtak (5. táblázat).

A fenti eredmények alátámasztják, hogy az ASQ magyar változatában létrejött négy kötődési típus jól definiálható dimenziók mentén különül el. Kiemelendő, hogy a magyar változat *Biztonságos* csoportjának két típusa, a *Biztonság függőségigénnyel*, valamint a *Biztonság függetlenségigénnyel* egyértelműen differenciálódik az *Ambivalens-félelemteli* csoporttól, és ebben az elkülönülésben nemcsak a BK, hanem az ATÖ is jelentős szerepet játszik. Az FF diszkriminatív funkciója szintén jelentős, mivel a két *Biztonságos* csoportot választja el és a *Biztonság függőségigénnyel* csoportot az *Elutasító* csoporttól is elkülöníti.

A kötődési típusok aránya az ASQ eredeti változata szerint

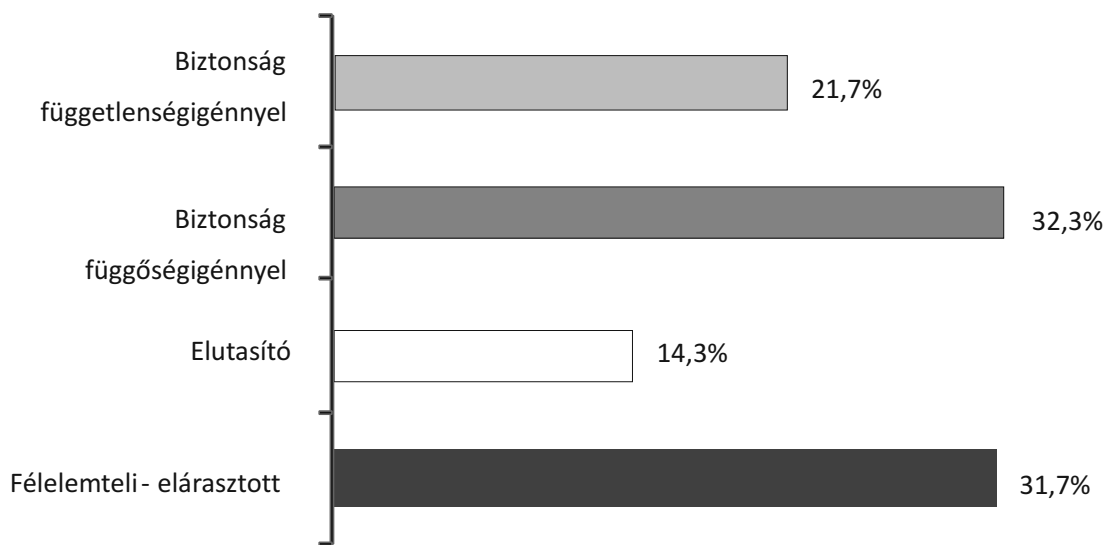
2. ábra. A kötődési típusok aránya az ASQ eredeti és magyar (ASQ-H) változatában

MEGBESZÉLÉS

A kötődési típusok aránya az ASQ eredeti és magyar (ASQ-H) változatában

A legjelentősebb különbség az ASQ és az ASQ-H skáláival végzett besorolás között, hogy a magyar változatban a biztonságos kötődés nagyobb arányú volt: a személyek 32,3%-a a *Biztonság függetlenségigénnyel* és 21,7%-a a *Biztonság függőségigénnyel* csoportba tartozott. A *Biztonságos* csoporton belüli differenciálás lehetősége eddig nem merült még fel a kötődés kérdőíves kutatásaiban, ezért újdonságnak számított vizsgálatunkban. Az ASQ *Elárasztott* és az ASQ-H *Félelemteli-elárasztott* csoportjainak aránya közel egyező volt a kétfajta besorolás alapján, akár csak az elkerülő típusba tartozó *Elutasító* csoporté is. A szintén elkerülő típushoz tartozó *Félelemteli* kategória az ASQ eredeti változatával egyértelműen kirajzolódott, az ASQ-H-ban azonban részben beolvadt a *Félelemteli-elárasztott* kategóriába (2. ábra).

Mivel az ASQ-H skáláival végzett klaszteranalízis a Bartholomew és Horowitz (1991) féle négy kötődési típustól eltérő kategóriákat hozott létre, ezért igyekeztünk olyan elméleti modellt keresni, amelyben összevethetjük az ASQ és az ASQ-H kötődési típusainak eltérő arányait. A Bartholomew-féle modell, amelyen az ASQ is alapul, Hazan és Shaver (1987) *Elkerülő* kategóriáját választotta ketté az *Elutasító*ra és a *Félelemtelire*. Ezt a két alcsoportot mi is megkaptuk az ASQ eredeti skáláival. Nyilvánvaló volt azonban, hogy az ASQ-H-val kapott klaszterek nem fedik teljesen a Bartholomew-féle modellt. A magyar változatban csak az *Elutasító* kategória különült el egyértelműen, a *Félelemteli* részben beolvadt a *Félelemteli-elárasztott* kategóriába és a *Biztonságos* típus két alcsoportja jött létre. Az összehasonlítás céljából ezért hipotetikusán három kategóriára redukáltuk a típusokat mindkét csoportosításban: egy kategóriába vontuk össze az ASQ-H *Biztonságos* kategóriájának két alcsoportját és ugyanezt tettük az ASQ elkerülő csoportjának két alcsoportjával, a *Féle-*

3. ábra. A kötődési típusok aránya az ASQ-ban és az ASQ-H-ban a Hazan és Shaver- (1987) féle háromkategóriás modellben

lemtelivel és az *Elutasítóval* is. Az alcsoportok összevonásával így a Hazan és Shaver- (1987) féle háromkategóriás modellhez jutottunk: a *Biztonságos*, a *Szorongó-ambivalens (elárasztott)* és az *Elkerülő* típusokhoz. Így elméleti síkon összehasonlíthatóvá vált a kötődési típusok aránya az ASQ eredeti és a magyar változatában. A 3. ábrán a Hazan és Shaver-féle háromkategóriás modell kötődési típusainak összehasonlítását szemléltetjük az ASQ eredeti és magyar változata (ASQ-H) alapján.

Az ábrán látszik, hogy a *Szorongó-ambivalens* kötődés százalékos aránya megközelítőleg azonos az ASQ és az ASQ-H alapján. Ezzel szemben az *Elkerülő* típus előfordulása alacsonyabb, míg a *Biztonságos* magasabb az ASQ-H-ban. Ez az adatunk összhangban van Bartholomew és Shaver (1998) eredményével, akik a négy- és a háromkategóriás modell összehasonlításakor azt találták, hogy a *Félelemteli* és az *Elutasító* csoportoknak csak egy része sorolódik a háromkategóriás modell *Elkerülő* főcsoportjába. Másik részük a *Biztonságos*, illetve a *Szorongó-ambivalens* csoportokhoz került, amikor az egyazon

mintán felvett kétfajta kérdőív adatait vetették össze. Kutatásukban a négykategóriás modellben önmagukat *Elutasító*nak klasszifikált személyek 12%-a a *Biztonságos*, a *Félelemteli* személyek 23%-a az *Szorongó-ambivalens* csoportba került a Hazan és Shaver-féle háromkategóriás kérdőív alapján.

A biztonságos kötődés 54%-os előfordulási aránya az ASQ-H-ban ugyan nem közelíti meg a csecsemőkori kutatások alapján várt 65%-ot, de jóval magasabb annál, amit a kötődés többdimenziós kérdőíves eljárásával világszerte találtak (Crowell et al., 1999; Nagy, 2005). Az ASQ eredeti változatával a kutatások többsége, beleértve Feeney és munkatársai 1994-es első vizsgálatát is, közelítőleg 30-40%-os biztonságos kötődési arányt talált. Hasonlóan alacsony 37,2%-os biztonságos arányt találtunk mi is jelen vizsgálatban az ASQ eredeti skáláival végzett klaszteranalízissel. Feeney és munkatársai a szembeszökően alacsony arányt saját vizsgálatukban azzal magyarázták, hogy a klaszteranalízis szigorúbb kritériumokat vezetett be a Hazan és Shaver-féle önbesorolások

módszerhez képest, ahol a válaszadási beállítódás jelentősen növelhette a Biztonságos típus előfordulását a mintán belül. Érdemi, a kérdőív sajátosságaiban rejlő magyarázatot azonban nem tudtak hozni eredményükre. Az ASQ-H-val kapott eredményünk ezzel szemben kézenfekvőbb perspektívát kínál a kötődési típusok arányának magyarázatára. Míg az ASQ eredeti skáláival mi is hasonló biztonságos arányt találtunk, addig az életkor és párkapcsolati tapasztalat szempontjából reprezentatív mintán kialakított új skálák klaszteranalízise a várt 55% körüli biztonságos kötődési arányt eredményezte ugyanazon mintán belül és a Biztonságos csoport két altípusát hozta létre. A típusok alakításában pedig jelentős szerepet játszottak az életkorra, illetve a kapcsolati tapasztalatokra szenzitív elkülönülő faktorok.

A Függés, függetlenség (FF) és az Önérvényesítés (ÖV) dimenziók szerepe a kötődési típusok alakításában

Korábbi tanulmányunkban (Hámori et al., 2016) az ASQ-H skáláinak főkomponensanalízisével az általunk *Kötődés* főfaktornak nevezett dimenziótól elkülönült az *Önérvényesítés a kapcsolatokkal szemben* (ÖV) és a *Függés, függetlenség* (FF) két faktora. Ez felvetette annak lehetőségét, hogy e két skálában megjelenő tartalmak nem feltétlenül a kötődési kapcsolatokat meghatározó attitűdökben játszanak fő szerepet. Azaz az önérvényesítés, illetve függés vs. függetlenség igénye nem feltétlenül a kötődési rendszer részeként jelenik meg az egyén önmagáról és másokról alkotott vélekedésében. Ugyanakkor feltételeztük, hogy szerepük lehet a kötődési típusok alakításában. A diszkriminanciaanalízis eredménye alátámasztani látszik ezt a feltevést. Az FF diszkriminatív funkciója a *Biztonságos* kötődés két alcsoportjának,

a *Biztonságos függőségigénnyel* és a *Biztonságos függetlenségigénnyel* csoportok elkülönítésében jelent meg. Ez alátámasztja, hogy a függőség, illetve a függetlenség igénye változatosan jellemezheti a személyeket egyazon kategórián, a *Biztonságos* csoporton belül: biztonságos kötődés esetén a személyek egy csoportját a függőség igénye, míg egy másik csoportját a függetlenségre vágyás jellemezheti. Az FF skála annak ellenére, hogy tételei Feeney és munkatársai vizsgálatában az *Elkerülés*hez tartoztak, mégsem az elkerülő kötődés indikátora lett vizsgálatunkban. Ez alátámasztja, hogy szerepe ennél összetettebb lehet a kötődési rendszeren belül. Bár a kapcsolati tapasztalatok befolyásolhatják értékeit, ahogy azt előző vizsgálatunk is bizonyította, mégis valószínű, hogy más egyéb személyiségtényezők, illetve kapcsolati tapasztalatok is szerepet játszhatnak mértékében, nem csak a kötődési élmények. Az ÖV dimenzió szintén árnyalta a csoportok közötti különbségeket. Szerepe volt a *Biztonság függetlenségigénnyel* csoport elkülönítésében az *Elutasító*tól és a *Biztonság függőségigénnyel* csoportoktól. Ez alátámasztja, hogy az ÖV tételei, amelyek Feeney és munkatársai vizsgálatában szintén az *Elkerülés* dimenziójához tartoztak és az *Elutasító* típus létrejöttében játszottak szerepet, az ASQ-H-ban összetettebb szerepet játszhatnak. Ez összhangban van Karantzas és munkatársai (2010) feltevésével is, mely szerint eredetileg az *Elkerülés*hez sorolódó, de a főfaktoral gyenge kapcsolatban álló tételek az ASQ-ban nem feltétlenül az elkerülés stratégiáját erősítik.

Elkülönülő faktorok és a kötődés

Milyen magyarázat kínálkozhat az elkülönülő faktorok kötődési típusok alakításában játszott szerepére? Feltevéseink szerint azok-

nál a személyeknél, akik egyébként biztonságot élnek meg kapcsolataikban, a függetlenség és az önérvényesítés igénye nem feltétlenül jár együtt a fontos kapcsolatok kerülésével vagy elutasításával. Ugyanígy, a függőség magas igénye sem utal feltétlenül arra, hogy a személy a kötődési kapcsolatban megélt szorongását kompenzálná vele, mint ahogy azt Feeney és Noller (1996) feltételezték. Abban az esetben viszont, amikor a személy egyébként is bizonytalan a kapcsolataiban és emiatt *Elutasító*, vagy *Ambivalens-félelemteli* kötődési stílus jellemzi, véleményünk szerint ezek a szükségletek is a kötődési rendszer működésének szerves részévé válhatnak. Beépülve a rendszerbe erősíthetik a bizonytalan típusra jellemző stratégiákat. *Elutasító* kötődés esetén a magasabb önérvényesítési igény az elkerülő tendenciát támogathatja, míg az *Ambivalens-félelemteli* típusnál a fokozott függetlenségi és az alacsonyabb önérvényesítési igény a kapcsolati szorongás kompenzálását szolgálhatja. Ez a feltevésünk összhangban lenne Bartholomew és Horowitz (1991), valamint Bartholomew és Shaver (1998) vizsgálataival, miszerint a negatív önértékelés, ami az *Elutasító* és az *Ambivalens-félelemteli* típusok közös jellemzője, olyan kompenzáló stratégiákat mozgósíthat, amelyek eredetileg a személyiség egészséges működését szolgálták. Feltételezésünk Fraley és Shaver (2000) viselkedéses kontroll rendszer modelljével is illeszkedne, mely szerint a tényleges, megfigyelhető kötődési viselkedés háttérben a *Szorongás* és az *Elkerülés* dimenziók komplikált kölcsönhatása állhat, amelynek mintázata függ az életkortól és a társas tapasztalatoktól.

Collins és Read (1990), valamint Csóka és munkatársai (2007) nem tudták értelmezni az elkülönülő faktorok szerepét a négy fő kötődési típus alakításában. Az ASQ-H el-

különülő faktoraival kapott eredményünk ezzel szemben arra világított rá, hogy ezek a faktorok változatosan járulnak hozzá a kötődési típusok alakításához és az egyéni különbségek formálásához. Az FF külön kiemelendő, mivel a biztonságos kötődés két altípusának differenciálásában játszott fontos szerepet. Ha figyelembe vesszük, hogy Feeney és munkatársai a kérdőív kialakításakor kifejezett céllal vontak be olyan tartalmú tételket – például a függetlenségigényre, illetve önérvényesítésre vonatkozókat – amelyekről feltételezték, hogy a fiatal felnőttkortól kezdve összefonódhatnak a kötődéssel a személyiség működésében, akkor nem meglepő az eredményünk, hogy ezek a tételcsoportok elkülönülő dimenzióban álltak össze az ASQ-H-ban (Hámori et al., 2016). Az ASQ volt az első olyan kérdőív, amely ezt a fejlődési szempontot explicit módon bevonta az eljárás kialakításába. Ennek ellenére a kérdőív bemérésekor és a vele folytatott későbbi kutatásokban sem találkoztunk olyan vizsgálattal, ami azt nézte volna, hogy ez a fejlődési szempont szerepet játszhat-e a típusok alakításában. Feeney és munkatársai a belső munkamodell átszerveződése szempontjából nagyon szűk keresztmetszetet néztek, a fiatal felnőttkort. Így feltehetően ez is közrejátszott abban, hogy nem kaptak a mi vizsgálatunkhoz hasonló elkülönülő faktorokat. Az ASQ magyar adaptálása volt az első, életkor és párkapcsolati tapasztalat szempontjából reprezentatív felmérés, amely rámutatott, hogy az egyes skálák eltérő módon szenzitívek az párkapcsolati tapasztalatokra és az életkorra. Ez magyarázhatja, hogy a kötődési típusok differenciálásában is más-más hangsúlyuk lehet az egyes életkori szakaszokban és kapcsolati tapasztalatok mellett.

ÖSSZEFOGLALÁS

Elemzésünkben kiderül, hogy egyazon mintán belül is eltérő klasztereket kaphatunk, ha a kérdőív két különböző skálastruktúrájával végezzük a klaszterelemzést. Az ASQ eredeti és magyar skálái alapján jelentősen eltérő, mégis mindkét esetben jól értelmezhető eredményeket kaptunk a kötődési típusokra. A magyar változat dimenziói a biztonságos kötődés nagyobb arányát hozták létre és e típuson belül is differenciáltak. Az ASQ eredeti verziója szerint az *Elutasító*, valamint a *Szorongó-ambivalens* csoportba tartozó személyek egy része az ASQ-H-ban a *Biztonságos* kategóriák valamelyikébe került. Várakozásunknak megfelelően az ún. elkülönülő faktorok szerepet játszottak az egyéni különbségek alakításában és hozzájárultak a kötődési típusok differenciáltabb osztályozásához. Az elkülönülő faktorokra vonatkozó elemzésünk bizonyította, hogy ezek összefonódása a kötődési mintázatokkal sokkal komplexebb, mint ahogy azt a korábbi, dimenzionális kérdőívvel kapott eredmények alapján gondolták.

Mindez felhívja a figyelmet arra, hogy óvatosan kell bánnunk a típusba sorolás eredményeinek elhamarkodott értelmezésével. A modern klaszter- és mintázatelemző eljárások már alkalmasak annak felmérésére, hogy az egyén milyen valószínűséggel és mely dimenziók mentén sorolódik egyik vagy másik kategóriába. A típusok közti átfedések és az általuk létrehozott övezetek vizsgálata napjaink modern fejlődő trendjét képviselik (Vargha et al., 2015). Az új eljárások és módszerek hozzájárulhatnak az egyéni különbségek és változatosság, valamint a normatív és az attól eltérő mintázatok megismeréséhez. Ugyanakkor csakis a megfelelő, az eredeti fogalmakat helyesen értelmező kötődéseméleti koncepció keretében érthetjük meg ezeket.

KITEKINTÉS

A kisgyermekkorhoz képest a kötődési rendszer összetétele és a működését befolyásoló tényezők is változnak az életkorral annak ellenére, hogy magát a kötődési rendszert azonos motívumok mozgatják (Bowlby, 1980). Felnőttkorban a kötődési rendszer más egyéb rendszerekkel is bonyolult összefüggésben állhat, amit a kérdőíves eljárások egyszerűsége nem tud megragadni. Még nehezebb azoknak a tényezőknek a vizsgálata, amelyek a kötődési rendszer fejlődésével, átszerveződésével állnak kapcsolatban. A kötődés kérdőíves eljárásai a dimenzionális megközelítés ellenére számos korlátot hordoznak, melyek közül talán legfontosabb, hogy a belső munkamodellnek csak azt a rétegét tudják megragadni, amely a személy számára tudatosan hozzáférhető. Éppen ezért csak korlátok között alkalmasak a bonyolultabb, nem tudatos szinten zajló összefüggések vizsgálatára. A munkamodell komplexitásának vizsgálata olyan kihívás, amelyhez a kötődéseméleti koncepciókkal konzisztens módszertani modellekre van szükség (Fraley és Shaver, 2000).

Az ASQ magyar változatával kapott eredményeink alátámasztják, hogy az életkor és a párkapcsolati tapasztalatok bevonása a kötődés látens dimenzióinak keresésébe járható utat kínálhat a kérdőíves eljárások szemléleti fejlődéséhez. Egy ilyen modellben a kötődési típusokra és az azokat meghatározó dimenziókra vonatkozó normatív adatok gyűjtése lehetne az egyik cél, az életkor és kapcsolati tapasztalatok változásának tükrében. Az ASQ, amelynek skálái érzékenyek az életkori és a párkapcsolati tapasztalatokra, jó jelölt lehetne egy ilyen longitudinális vizsgálat számára.

SUMMARY

NEW TYPES OF ADULT ATTACHMENT?

RESULT WITH THE HUNGARIAN VERSION OF ATTACHMENT STYLE QUESTIONNAIRE (ASQ-H)

Background and aims. The *Secure, Dismissing, Fearful* and *Preoccupied* types of adult attachment have successfully been identified by the multidimensional questionnaires, like the ASQ (Feeney et al., 1994). However, multidimensional procedures face two main challenges: in contrast to infancy, the proportion of attachment security surprisingly low in adult normative samples and the role of detached factors in the formations of attachment styles is contradictory. The result of the Hungarian adaptation of the ASQ (Hámori et al., 2016) proved that (1) two factors of the Questionnaire have detached from the main dimension of *Attachment* and (2) the scales of the ASQ-H are sensitive to age and relationship experiences. Therefore we hypothesized that their contribution to the formation of attachment types can be more complex than other studies have suggested, without investigating the role of age and relationship experiences. *Methods.* On the database of the Hungarian validation study of the ASQ K-mean cluster analysis was used to identify the types of attachment, separately with the factors of the ASQ and ASQ-H. Discriminant analysis was applied to investigate the role of the ASQ-H scales in the formation of attachment types. *Results.* The four main attachment types were identified by the original scales of the ASQ and we found low proportion of secure attachment. In contrast to this the scales of the ASQ-H produced the expected 55% proportion of attachment security and created two subtypes of secure attachment. Detached factors contributed to the individual differences and to a more differentiated categorization of attachment types. *Discussion.* The dimensions of the ASQ-H that had been developed on a representative sample of age and relationship experiences, differentiate better than the original ASQ scales among the types of adult attachment, and produced a more realistic proportion of attachment security in the sample.

Keywords: Attachment Style Questionnaire, ASQ-H, new types of adult attachment, Security with dependency, Security with independency.

IRODALOM

- AINSWORTH, M. D. S., BLEHAR, M. C., WATERS, E., WALL, S. (1978): *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- BARTHOLOMEW, K. (1990): Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7, 147–178.
- BARTHOLOMEW, K., HOROWITZ, L. M. (1991): Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226–244.
- BARTHOLOMEW, K., SHAVER, P. R. (1998): Methods of assessing adult attachment. Do they converge? In: SIMPSON, J. A., RHOLES, W. S. (eds.): *Attachment theory and close relationships*. Guilford Press, New York. 25–45.

- BERNIER, A., MATTE-GAGNÉ, C. (2011): More bridges: Investigating the relevance of self-report and interview measures of adult attachment for marital and caregiving relationships. *International Journal of Behavioral Development*, 35(4), 307–316.
- BOWLBY, J. (1969): *Attachment and loss: Volume I: Attachment*. The International Psycho-Analytical Library, 79. The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, London.
- BOWLBY, J. (1980): *Attachment and loss: Volume III: Loss, sadness and depression*. The International Psycho-Analytical Library, 109. The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, London.
- BOWLBY, J. (1988/2009): *A biztos bázis. A kötődéelmélet klinikai alkalmazásai*. Animula Kiadó, Budapest.
- BRENNAN, K. A., CLARK, C. L., SHAVER, P. R. (1998): Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. In: SIMPSON, J. A., RHOLES, W. S. (eds.): *Attachment theory and close relationships*. Guilford Press, New York. 46–76.
- COLLINS, N. L. (1996): Working models of attachment: Implications for explanation, emotion and behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 810–832.
- COLLINS, N. L., READ, S. J. (1990): Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 644–663.
- CROWELL, J., FRALEY, R. C., SHAVER, P. R. (1999): Measurement of individual differences in adolescent and adult attachment. In: CASSIDY, J., SHAVER, P. (eds.): *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*. Guilford Press, New York. 434–465.
- CSÓKA SZ., SZABÓ G., SÁFRÁNY E., ROCHLITZ R., BÓDIZS R. (2007): Kísérlet a felnőttkori kötődés mérésére – A Kapcsolati Kérdőív (Relationship Scale Questionnaire) magyar változata. *Pszichológia*, 27(4), 333–355.
- FEENEY, J., NOLLER, P. (1996): *Adult attachment*. Sage Series on Close Relationships. Sage Publications, London.
- FEENEY, J. A., NOLLER, P., HANRAHAN, M. (1994): Assessing adult attachment. In: SPERLING, M. B., BERMAN, W. H. (eds.): *Attachment in adults: Clinical and developmental perspectives*. Guilford Press, New York. 128–155.
- FRALEY, R. C., SHAVER, P. R. (2000): Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies and unanswered questions. *Review of General Psychology*, 4(2), 132–154.
- FRALEY, R. C., WALLER, N. G., BRENNAN, K. A. (2000): An Item Response Theory analysis of self-report measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(2), 350–365.
- GRIFFIN, D. W., BARTHOLOMEW, K. (1994): Models of self and other: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 430–445.
- HAZAN, C., SHAVER, P. R. (1987): Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511–524.
- HÁMORI E. (2015): *A kötődéelmélet perspektívái. A klasszikusoktól napjainkig*. Budapest: Animula.

- HÁMORI E., DANKHÁZINÉ HAJTMANN E., HORVÁTH-SZABÓ K., MARTOS T., KÉZDY A., URBÁN SZ. (2016): A felnőtt kötődés mérése: A kötődési stílus kérdőív (ASQ-H) magyar változata. *Alkalmazott Pszichológia*, 16(3), 119–144.
- KARANTZAS, G. C., FEENEY, J., WILKINSON, R. (2010): Is less more? Confirmatory factor analysis of the Attachment Style Questionnaires. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27(6), 749–780.
- MAIN, M., KAPLAN, N., CASSIDY, J. (1985): Security in infancy, childhood and adulthood: A move to the level of representation. In I. BRETHERTON & E. WATERS (eds.). *Growing points of attachment theory and research. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50 (1–2, Serial No.209), 66–104.
- NAGY L. (2005): A felnőtt kötődés mérésének új lehetősége: A Közvetlen Kapcsolatok Élményei Kérdőív. *Pszichológia*, 2(3), 223–245.
- ROISMAN, G. I. (2009): Adult attachment: Toward a rapprochement of methodological cultures. *Current Directions in Psychological Science*, 18(2), 122–126.
- VARGHA, A., TORMA, B., BERGMAN, L. R. (2015): ROPstat: A general statistical package useful for conducting person-oriented analyses. *Journal for Person-Oriented Research*, 1(1-2), 87–98.